

Michał Szczepaniak

"Melchizedek redivivus in Qumran :
Some Peculiarities of Messianic Ideas
and Elements of Mysticism in the
Dead Sea Scrolls", Igor R. Tantlevskij,
Kraków-Mogilany 2004 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 42/2, 208-211

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ze względu na przekrojowy i szeroki temat dałoby się zapewne zaproponować następne pozycje, ale na pewno nie byłyby one z gatunku niezbędnych. Można było np. wybrać wśród nowożytnych komentarzy biblijnych tych, które informują o interpretacjach ponaddosłownych, a szczególnie serię *Ancient Christian Commentary on Scripture*. Wydaje też mi się, że biorąc pod uwagę znaczenie studiów biblijnych, patrystycznych i mediewistycznych w języku niemieckim, w spisie spotyka się ich za mało. Ponadto autor wspomina o tym, że korzystał z tekstów źródłowych także w formie elektronicznej (s. 16) – niestety informacje o wykorzystanych CD-ROMach czy stronach internetowych nie trafiły do bibliografii.

Z drobnych usterek formalnych wymienię jeszcze niedobór odsyłaczy wewnętrznych. Autor podejmuje czasami na nowo pewne kwestie, nie przypominając poprzedniego miejsca – np. na s. 98 powołuje się na pogląd św. Hieronima już zacytowany na początku Wstępu.

Rozprawa jest napisana bardzo dobrym językiem, ścisłym naukowo, a zarazem jasnym i przyjemnym w lekturze; autor ma niewątpliwie uzdolnienia literackie. Od strony technicznej książka jest dobrze wydana. Błędy literowe spotyka się raz na kilka stron, a więc rzadko.

Jak z tego wynika, mamy do czynienia z rozprawą wybitną, a ewentualne uwagi krytyczne dotyczą albo kwestii otwartych względnie potencjalnych rozszerzeń, albo też drobiazgów. Praca ma duże walory badawcze, a w znacznej części również dydaktyczne (część I powinna być wykorzystywana przy prezentacji zagadnień hermeneutyki biblijnej dla studentów). Autor zademonstrował zarówno erudycję, jak szerokość spojrzenia. Uzyskał ciekawe wyniki nie tylko w dziedzinie biblistyki, patrologii i historii teologii, lecz również w sferze studiów nad hermeneutyką literacką zastosowaną do Biblii, tworząc pracę teologiczną z dziedziny Pisma Świętego, która jednocześnie ma walory interdyscyplinarne.

Michał Wojciechowski

Igor R. Tantlevskij, *Melchizedek redivivus in Qumran. Some Peculiarities of Messianic Ideas and Elements of Mysticism in the Dead Sea Scrolls*, „The Qumran Chronicle” Vol. 12,1, Kraków-Mogilany, The Enigma Press 2004, ss. 80.

W najnowszym numerze czasopisma qumranologicznego wydawanego przez Z.J. Kaperę opublikowano monograficzne opracowanie dotyczące postaci Melchizedeka wyłaniającej się z pism qumrańskich. Jego autor, Igor Tantlevskij, dyrektor Międzynarodowego Centrum Studiów Biblii i Judaizmu na Uniwersytecie

Petersburskim, przedstawia ciekawe spojrzenie badawcze nie tylko na postać Melchizedeka *redivivi* (powtórnie obecnego) we wspólnocie qumrańskiej, lecz także na samo zjawisko esenizmu. Dzieło składa się z dziewięciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale autor rozpoczyna od prezentacji Melchizedeka w Biblii Hebrajskiej, Księdze Henocha słowiańskiej (Henoch 2), u Filona Aleksandryjskiego, w Nowym Testamencie, literaturze patrystycznej oraz rabinicznej. Wyczerpująca analiza biblijnej postaci pozwala na zajęcie się jej „powtórny życiem” w piśmiennictwie qumrańskim. W kolejnych siedmiu rozdziałach uczony próbuje wykazać, że pewne tytuły zawarte w rękopisach znad Morza Martwego, choć nie odnoszą się wprost do Melchizedeka, to jednak mogą być jemu przypisane.

W swojej pracy Tantleviskij dostrzega zawołowane aluzje w manuskryptach: 4Q521; 4Q246; 4Q534; 4Q540-541; 4Q369; 4Q491. Wnioski o zachodzących analogiach opiera on na podobieństwie terminologii i pól semantycznych użytych wyrazów. Najpierw w *Midraszu eschatologicznym Melchizedek* (11QMelch = 11Q13) postać ta jawi się jako wielki, szanowany oraz cieszący się ogromną estymą zmarły członek wspólnoty, który zstępuje z nieba, aby w dziesiątym jubileuszu zgładzić grzechy synów światłości (oni przez ten fakt staną się ludźmi jego dzieła) oraz przeprowadzić sąd nad rzeszą niegodziwców (duszami losu Beliala). Mityczny król Salemu ogłoszony jest pomazańcem, wybranym, na którym spoczął Duch Boga, jednocześnie wyższym od proroków. Przedstawia się on jako Mesjasz (*mšjḥ*) i Zwiastun Dobrej Nowiny (*mbšr*). Równocześnie qumrańska maniera przytaczania cytatów w miejsce pierwotnego podmiotu 'l lub 'lhj wstawia *mlkj šdq*, co pozwala stwierdzić, że został on obdarzony przymiotami boskimi. Tanteviskij zauważa, że w Dokumencie Damasceńskim znajdujemy świadectwo zapatrywań jakoby sam Bóg miał zejść na ziemię w osobie Mesjasza z Aarona i Izraela tzn. namaszczonego, świeckiego władcy zdolnego do piastowania funkcji kapłańskiej, zatem kogoś takiego jak Melchizedek. Chodziło o powiązanie możliwości przeprowadzenia obrzędów znanych z Dnia Pojednania z wyzwoleniem spod ciężącej ręki niegodziwców, obcych wrogów, które dokonałoby się pod wodzą świeckiego Pomazańca, dalej z sądem nad niesprawiedliwymi, który przeprowadziłby wybrany Boga. Wszystkie te trzy sprawności najpełniej posiadał Melchizedek. W *Mesjańskiej apokalipsie* (4Q521) wydaje się, że próbowano porównać figurę Mesjasza 'dnj z Mesjaszem Ducha czyli Melchizedekiem lub identyfikowano ze sobą te osoby. W *Aramejskiej apokalipsie* (4Q246) pojawia się postać *br 'ljwn* lub inaczej *brḥ dj 'l*. Ów Syn Najwyższego lub Wybrany Boga był raczej człowiekiem, który osiągnął pozycję wręcz boską, wprowadził na ziemi swe wieczne królestwo sprawiedliwości i pokoju, a więc jego czyny pozostają w harmonii z opisanymi w 11QMelch działaniami Melchizedeka i jego określeniami w Biblii. Postać Wybrańca z *Mesjańskiego tekstu aramejskiego* (4Q534) była identyfikowana różnie, mianowicie Caquot

proponował, aby bohatera tego utworu utożsamiać z Henochem. Jednakże zdaniem Tantlevszkiego, jak i Greenfielda, występującego w tekście 4Q534 Wybrańca należy postrzegać jako Melchizedeka lub Melchizedeka *redivivum*, tzn. przybyłego na ziemię powtórnie.

Zdaje się również obraz eschatologicznego Sługi Bożego w 4Q540, 5, którego słowo będzie miało niebiańskie pochodzenie, który wreszcie będzie przywódcą sił słonecznych i zniszczy panowanie ciemności, można odnieść do Melchizedeka *redivivi*. Obecna w 4Q541 fraza o „wiecznym słońcu”, które będzie ciągle świecić przypomina epitet zastosowany wobec arcykapłana Szymona II Sprawiedliwego, że był jak *słońce świecące na przybytek Najwyższego* (zob. Syr 50,7). Tantlevszki wskazuje, że Aramejskie fragmenty z czwartej groty miały wpływ na grecką wersję *Testamentu Lewiego* 18, w którym został opisany Nowy kapłan, którego kapłaństwo jako wieczne nie posiada sukcesorów, co więcej określany jest jako król, zatem w swoich funkcjach pozostaje w korelacji z osobą Melchizedeka z 11QMelch. W *Modlitwie Henocha* (4Q369) wspomniany Syn Pierworodny jest oczywiście bezpośrednio odnoszony do Dawida lub Mesjasza z jego rodu, jednak na podstawie przede wszystkim Ps 110,1-4 to co pozostaje w związku z ojcem Salomona lub jego spadkobiercą pierwotnie skierowane było do Melchizedeka, pierwszego władcy i kapłana w Jerozolimie. Tantlevszki stwierdza, że od Ps 110,4 aluzje, które dotyczyły Dawida i jego następców, były zespolone tylko z Melchizedekiem; na tej podstawie wszelkie przymioty i cechy Dawida, poświadczone w Psalmach, mogły być przez esseńczyków readresowane do Melchizedeka, który, prawdopodobnie w przeświadczeniu członków wspólnoty, był uważany za początkowego ich odbiorcę. Dalej uczony suponuje, że taka postawa w oczekiwaniach mogła mieć miejsce, gdy qumrańczycy wyrzekali się koncepcji dwóch Mesjaszy, zaś ich dwie natury: kapłańską i świecką przenosili na jedną osobę.

W ostatnim rozdziale pracy rosyjski badacz omawia manuskrypt 4Q491c, który pierwotnie stanowił zapewne hymniczną kompozycję napisaną przez samego Nauczyciela Sprawiedliwości, a zatytułowaną *Hymn* lub *Pieśń Melchizedeka*. W poetyckiej formie Nauczyciel Sprawiedliwości przekazuje przebieg swej pozaziemskiej podróży, podczas której spotyka mieszkańców nieba, widzi ich i słyszy, rozmawia z przywódcami niebieskich zastępów, zaś cały hymn skierowany jest bezpośrednio do Boga. Tantlevszki wysuwa hipotezę, że Nauczyciel Sprawiedliwości, po swojej śmierci, był utożsamiany, jako niebiańska hipostaza, z Melchizedekiem, uważano go za wcielenie Melchizedeka.

W dziewiątym, końcowym rozdziale swego studium, Tantlevszki zajmuje się prawdopodobną zależnością, bliskością między wierzeniami i poglądami qumrańczyków czy esseńczyków a kanaanejskimi Refaim oraz ich kultami zwanymi *marze-him*. W opinii autora ściśle konotacje między ezoterycznym ruchem esseńskim

a starożytnymi obrzędami z Kanaanu prowadzą do wniosku, że esseńczycy mogli być nazywani Rofeim/Refaim, co tłumaczono na grekę *iatroi* (lekarze, chirurdzy) lub *therapeutai* (pielęgniarze, leczący), a te terminy z kolei w języku aramejskim na terytorium Syro-Palestyny brzmiały 'sj' (uzdrowiciele, lekarze). Późniejsza transliteracja określiń doprowadziła do powstania terminu esseńczycy. Tantal'evskij zwraca uwagę, że pierwotnie Refaim oznaczało duchy znamienitych członków społeczności kanaanejskiej, którzy nawet po śmierci mogli wspomagać żyjących, być ich dobrodziejami czy lekarzami. Potwierdzają to teksty ugaryckie, które donoszą o wielkim szacunku, kulcie zmarłych ważnych przedstawicieli rodów czy wspólnot. Jednakże twórcy religijni odpowiedzialni za redakcję i kanon Biblii Hebrajskiej usiłowali wyeliminować wszystkie aluzje pradawnego kultu zmarłych egzystującego w wierzeniach Izraelitów. Dobrym przykładem może być taka wokalizacja słowa *rp'jm*, aby odczytywać jako *rēpā'im* (bezsilni) w miejsce oryginalnego *rōpē'im* (dobroczynców, lekarzy). Należy także nadmienić, że wspomniana powyżej zamiana wyrosła jako polemiczna i równocześnie sarkastyczna reakcja na oznaczenie przodków przymiotnikami 'l'jm względnie 'lwh'jm, co mogło sugerować przyjęcie przez nich boskiej natury, siły i mocy. Na taki stan rzeczy redaktorzy i interpretatorzy w ramach ortodoksji żydowskiej nie potrafili przystać.

Rekapitułując, książka Igora Tantal'evskijego zasługuje nie tylko na uwagę, ale może stanowić bogate źródło inspiracji do dalszych badań, szczególnie dla młodego pokolenia biblistów czy qumranistów. Poza drobnymi niedociągnięciami, mianowicie miejscami są zbyt duże przypisy w stosunku do wielkości treści, praca jest interesującym dziełem, które w swej drugiej części może zafrapować szerokie spektrum naukowców z różnych dziedzin.

Michał Szczepaniak

Dennis E. Smith, *From Symposium to Eucharist. The Banquet in the Early Christian World*, Fortress Press, Minneapolis 2003, ss. 411.

Dennis E. Smith jest wykładowcą Nowego Testamentu w Phillips Theological Seminary (Tulsa, Oklahoma). Recenzowana książka to dopełnienie jego Harvardzkiej dysertacji z 1980 roku, zatytułowanej *Social Obligation in the Context of Communal Meals: A Study of the Christian Meal in 1 Corinthians in Comparison with Graeco-Roman Communal Meals*. Stanowi kontynuację i rozwinięcie zawartych w niej badań. Częściowo zawiera fragmenty prac publikowanych wcześniej: część rozdziału pierwszego pojawiła się w pierwotnej formie w *Many Tables: The*